

PETROL ENDÜSTRİLERİ VE PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER

Makbule ELMAS¹

Özet

Küreselleşen dünya ile birlikte üretim faaliyetleri; el emeğinin dışında, endüstriyel bir yapılanma içinde enerji kaynaklarına bağımlı hale gelmiştir. Otomotiv sanayisinden savaş endüstrisine kadar birçok alanda hayatın vazgeçilmez gereksinimleri arasına giren hammaddelerin başında petrol bulunmaktadır. Dünyada bulunan petrol rezervlerinin büyük bir bölümü, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kontrolü altında bulunmaktadır ve bu örgüte üye olan ülkelerin başlıca gelir kaynağını petrol oluşturmaktadır. Bu çalışmada dünya ekonomisi için büyük öneme sahip olan petrol endüstrilerinde petrol fiyatlarını etkileyen faktörlerden bahsedilmiş ve petrol rezervlerinin büyük bir çoğunluğunu elinde bulunduran ülkelerin kurmuş olduğu OPEC oluşumunun yapısı, işleyişi ve bu oluşumun işleyişinin dünya üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: OPEC, Petrol Endüstrileri, Petrol, Petrol İhraç Eden Ülkeler

PETROLEUM INDUSTRIES AND PETROLEUM EXPORTING COUNTRIES

Abstract

With the globalizing world, production activities have become dependent on energy resources in an industrialized structure besides hand labor. Petroleum is one of the indispensable requirements of life in many fields ranging from automotive industry to war industry. Most of the oil reserves in the world are under the control of the Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) and oil is the main source of income for the member countries of OPEC. In this study, the factors affecting the oil prices in the petroleum industries, which are of great importance for the world economy, are mentioned and the structure, operation and the effects of this formation on the world are examined.

Key Words : OPEC, Petroleum Industries, Petroleum, Petroleum Exporting Countries

GİRİŞ

Sanayileşme ile birlikte günlük yaşamdaki ihtiyaç ve isteklerinde farklılaştığı görülmektedir. Bu istek ve ihtiyaçları karşılamak doğrultusunda enerji geçmişten günümüze kadar önemli bir yere sahip olmaktadır. Dünyadaki yenilenen ve yenilenemeyen enerji kaynakları bu bağlamda çeşitli kullanım alanlarına sahip olmaktadır. Yenilenemeyen bir enerji kaynağı olan “Petrol” kullanım alanları bakımından geniş bir yere sahip olmakla birlikte birçok akademik çalışma ve araştırmaya konu olmaktadır.

Petrol hayatın birçok alanında zorunlu ve yakın ikamesi bulunmayan bir doğal enerji kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde imalat sanayisinde kullanılan hammadde ve diğer üretim faktörlerinin başında petrol gelmektedir. Dünyada bu kadar geniş bir kullanım alanına sahip olan petrolün kaynaklarına bakıldığı zaman adil bir dağılımdan söz edilememektedir. Dünyamızda kimi ülkeler bu bakımdan geniş petrol yataklarına sahip iken, kimi ülkeler ise bu konuda bağımlı konumda olmaktadır. Bu özelliklere dayanarak petrol fiyatları ve petrol endüstrisinin yönetimi gelişmiş ve gelişmekte olan tüm dünya ülkeleri için büyük önem arz etmektedir.

Uluslararası ilişkilerin önemli bir unsuru haline gelen bölgesel entegrasyonlar küreselleşen dünyada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bölgesel entegrasyon faaliyetleri düzenleyici olmakla birlikte, kuruluş amaçları ile orantılı bir şekilde ilerlemektedir. Günümüzde önemli bir enerji kaynağı olan

---

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Bölümü, makbuleelmas92@gmail.com.

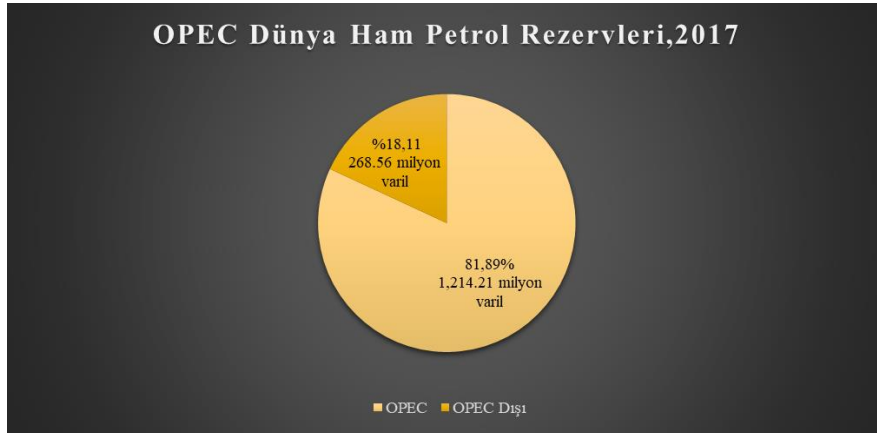
petrolün dağılımı ve rezervlerinin sınırları olması petrole yönelik bir bölgesel entegrasyon ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bunun üzerine Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) oluşumunun gerçekleştiği görülmektedir.

Bu çalışmada petrol endüstrilerinin oluşumundan ve bu endüstrilerde petrol fiyatının ne gibi faktörlerden etkilendiği ve bu doğrultuda düzenleyici bir oluşum konumunda olan OPEC kuruluşu işleyişi, amaçları ve etkinliği açısından incelenip genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

1.PETROL ENDÜSTRİLERİ

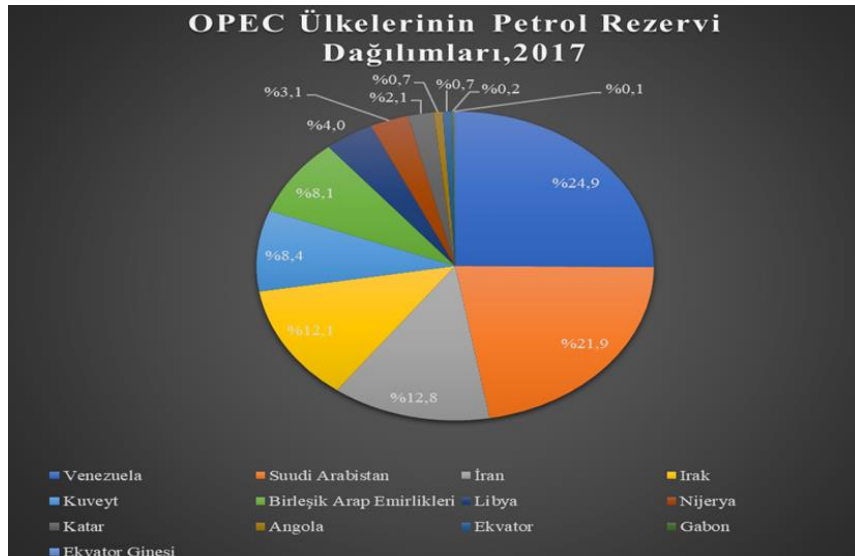
Birinci sanayi devrimi sonrasında gelişen dünyada üretim faaliyetlerinde endüstriyel bir yapılanmanın gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bunun sonucu olarak üretim faaliyetleri enerji kaynaklarına bağımlı hale gelmeye başlamaktadır. Günümüzde imalat sanayisinde kullanılan hammadde ve diğer üretim faktörlerin başında petrol gelmektedir. Dünyada petrol kaynaklarının dağılımına bakıldığında zaman eşit bir dağılımdan söz edilememektedir. Bu nedenle dünyada kimi ülkeler kaynak açısından zengin konumda iken, kimi ülkeler ise bu konuda bağımlı konumda bulunmaktadır (Emeklier ve Ergül,2010).

Şekil 1: OPEC Dünya Ham Petrol Rezervlerinin Payı

Kaynak: (OPEC Annual Statistical Bulletin,2018.)

Şekil 2: OPEC Ülkelerinin Ham Petrol Rezervi Dağılımları

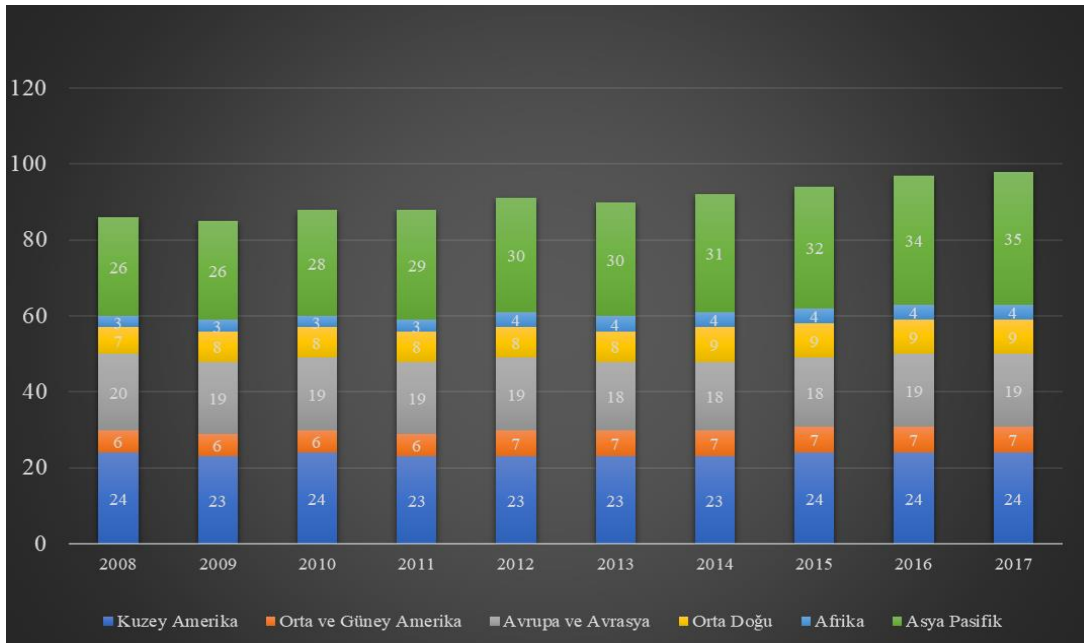
Kaynak: (OPEC Annual Statistical Bulletin,2018.)

Mevcut verilere göre, dünyadaki kanıtlanmış petrol rezervlerinin %81,89'u OPEC Üyesi ülkelere ait olduğu görülmektedir. Petrol rezervlerinin %24,9'unu elinde bulunduran Venezuela birinci sırada yer almaktadır, %21,9 ile Suudi Arabistan ikinci sırada yer almaktadır. Bu listede İran %12,8 oranıyla 3.sırada yer alırken Irak %12,1 oran ile 4.sırada yer almaktadır. Sonuç olarak, OPEC ülkelerinin kanıtlanmış petrol rezervleri şu anda 1,214,21 milyar varil seviyesinde bulunmaktadır (OPEC, 2019). Bu verilerden de anlaşılacağı gibi OPEC üyesi ülkeler yüksek rezerv oranları ile petrol endüstrisinde önemli bir yere sahiptirler.

Petrol endüstrisi, petrol ve petrol ürünlerinin aranması, çıkarılması, rafine edilmesi, taşınması ve pazarlanması süreçlerini kapsayan bir kavramı ifade etmektedir. Sektörün en büyük hacme sahip ürünleri arasında mazot ve benzin bulunmaktadır. Petrol ayrıca ilaçlar, solventler, gübre, pestisit ve plastik gibi birçok kimyasal ürün içinde ham madde niteliği taşımaktadır. Petrol birçok sanayi için oldukça önemli bir yere sahip olmaktadır. Endüstriyel olarak yapılandırılması ve kullanılması dünyada sürdürülen yaşam için büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı pek çok ülke için petrolün devamlılığı ve miktarı önemli bir yere sahip olmaktadır. İkinci Dünya Savaşının ardından yaşanan dünya üretimindeki büyüme özellikle Japonya ve Batı Avrupa Ülkelerinde gözlemlenmektedir. Bu iki endüstriyel bölgenin 1956-1973 yılları arasında kişi başına düşen milli gelir düzeyinde ve toplam üretimde ABD'nin gerçekleştirebilmiş olduğu büyümenin üzerinde bir büyüme gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. 1955 yılı itibari ile endüstriyel ülkelerde kömür bazlı lokomotiflerin kullanımdan çıkartılması, bu dönemde özel otomobil, kamyon, traktör kullanımında yaşanan artış ve buna ek olarak havayolu ulaşımında yaşanan gelişmeler kömürün taşımacılık sektöründeki payını azaltmakta ve yerini petrole bırakmaktadır (Kablamacı,2011:57).

Dünya petrol tüketimi yıllar içinde artan sanayi faaliyetleri, kullanım alanının artan endüstri toplumlarıyla birlikte genişlemesi sonucu artış göstermektedir.

Şekil 3: 2008-2017 Bölgelere Göre Dünya Petrol Tüketimi

Kaynak: (Türkiye Petrolleri A.O,2018)

2008 yılında 86 milyon v/g olan dünya petrol tüketimi 2009 yılında 85 milyon v/g olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu azalışın sebebi 2008 yılında ABD'de yaşanan ekonomik krizin tüm dünya ekonomilerini derinden etkilemesidir. 2016 yılında, 96,5 milyon v/g olan dünya petrol tüketimi, 2017 yılında, %1,8'lik artış ile yaklaşık 98 milyon v/g olarak gerçekleşmektedir. Bölgeler bazında en önemli artışlar, Asya Pasifik (%3,3) ile Avrupa ve Avrasya'da (%1,9) gerçekleşmektedir (Türkiye Petrolleri A.O,2018).

Gelişen ve değişen dünyada bu artışların sürekliliği söz konusu olmaktadır. Ayrıca günümüzde azalan petrol rezervleri ve gelecek için yapılan tüketim tahminleri önem arz etmektedir.

Şekil 4: 2017-2023 Ham Petrol Tüketim Artışı

Kaynak: (IEA Oil,2018)

Uluslararası Enerji Ajansı, 2017-2023 döneminde, petrol tüketiminin 6,9 milyon v/g artacağını öngörmektedir.2019 yılında petrol talebinin 100 milyon v/g üzerine çıkması beklenirken, 2017-2023 döneminde ise petrol talebinin küresel düzeyde %1,1 artması beklenmektedir. 2017-2023 döneminde 4,2 milyon v/g talep artışı ile Asya Pasifik bölgesinin petrol talebinin en fazla artacağı bölge olması, Orta Doğu'nun 1,1 milyon v/g talep artışı ile Asya Pasifik bölgesini takip etmesi beklenmektedir (Türkiye Petrolleri A.O, 2018).

2.PETROL FİYATLARI

Petrole bağımlı olan küresel dünya ekonomisinde petrol fiyatlarının değişimi büyük önem arz etmektedir. Petrol fiyatlarındaki değişimler petrol ithalatı ve petrol ihracatı yapan ülkeler açısından farklı sonuçlar meydana getirmektedir. Petrol fiyatlarının ülke ekonomilerine etkisinin yüksek olması, genel olarak ülke enerji tüketiminin yüksek olmasına bağlı olarak petrole bağımlılığının yüksek olması ve petrol gelir veya giderlerinin milli gelir içindeki oranına bağlı olmaktadır (Solak,2012:117). Bu durum küresel dengeleri büyük ölçüde etkilemektedir. Petrol ithal eden ülkelerin makro ekonomik büyüklüklerinde değişimler görülmekteyken petrol ihraç eden ülkeler de ise en büyük etki ihracat gelirleri yoluyla doğrudan millî gelire yansıyan etkiler olmaktadır.

Petrol piyasası gözlemlendiği zaman dünyada ki diğer emtialar gibi petrolün de temel bir arz-talep dengesine sahip olduğu görülmektedir. Ancak arz-talep mekanizması diğer piyasalardan farklı işlemektedir. Petrol rezervlerinin sınırlı olması, kanıtlanmış petrol rezervlerinin %81,89'unun OPEC üyesi ülkelerin kontrolünde olması ve bu örgüte üye ülkelerin petrolü siyasi bir araç olarak zaman zaman kullanması, petrol arzının ülkelerin çıkarlarına göre şekillendirilmesi, petrolün dünyada önemli bir enerji kaynağı olması ve yakın ikamesinin sağlanamaması gibi faktörler petrol piyasasını diğer mal ve hizmet piyasalarından ayırmaktadır. Bu nedenle petrol fiyatlarının belirleyicisi sadece temel arz-talep dengesini oluşturan koşullara bağlı olmamaktadır. Bu sebepten dolayı petrol fiyatları incelenirken temel, yapısal ve yan faktörlerin etkileriyle incelenmelidir.

2.1 Petrol Fiyatları Üzerinde Belirleyici olan Faktörler

2.1.1 OPEC'in Kuruluşu

Petrol piyasası eksik rekabet piyasa yapısına sahip olan arz yanı ile oligopolistik bir yapı gösteren bir piyasa olmaktadır. 1973 yılında yaşanmış olan ilk petrol krizine kadar petrol endüstrisinde

uluslararası büyük petrol şirketlerinin petrol fiyatlarını belirlemede söz sahibi olduğu gözlemlenmektedir. “Yedi Kız Kardeşler” olarak isimlendirilen bu uluslararası petrol şirketleri (Exxon,Shell, Bp, Mobil, Texaco, Gulf ve Chevron) petrol imalatını gerçekleştiren ülkelere her varil için belirli bir miktar ödeme gerçekleştirmekteydiler. Ancak bu ödemelerin miktarı tek taraflı olarak petrol şirketleri tarafından belirlenmektedir. Yapılan bu ödeme, başka gelirleri olmayan petrol üretimi yapan ülkeler için hayati bir önem taşımaktadır (Tunçay,1999:595).

Zamanla bu uluslararası şirketlerin petrolün kullanım alanının genişlemesiyle birlikte giderek güçlenerek bir kartel haline geldiği gözlenmektedir. Uluslararası petrol şirketlerinin aralarındaki rekabetten dolayı 1959 yılında üretici ülkelere yapılan ödeme fiyatlarında ortalama %10'luk bir indirim yaptıkları gözlemlenmiştir. Böyle bir ortamda kurulan OPEC'in başlıca amacı petrol şirketlerinin uygulayacağı yeni bir fiyat indirimine karşı üretici ülkelerin gelirlerini koruma altına almak olduğu için bu konuda söz sahibi olduğu görülmektedir. OPEC'in kuruluşu bu rekabet ortamının gerek firmalar gerekse petrol piyasasının geneli üzerindeki olumsuz yansımalarını azaltmak gibi bir etki yaratmaktadır (Demir,2008:233).

1973 yılında yaşanan petrol krizinden sonra OPEC yükselişe geçerek petrol piyasasında üstün bir etkinliğe sahip olmaktadır ve bu etkinliğini 1986 yılında piyasa mekanizmasına geçilinceye kadar devam ettirdiği gözlemlenmektedir. Petrol piyasasında serbest piyasa mekanizmasına geçilmesinin amacı petrol piyasasının daha rekabetçi bir piyasa olmasını sağlamaktır. Bu geçiş süreci 1988 yılına kadar sürmektedir (Solak,2012:120).

OPEC üyesi ülkeler dışında da petrol üretimi yapılmaktadır. Ancak üretim yapan bu ülkelerin büyük bir çoğunluğu üretmiş oldukları petrolü iç piyasalarında tüketmektedir. Buna ek olarak da OPEC üyesi ülkelerin üretmiş oldukları petrolün bir kısmını ithal etmektedirler. OPEC dışındaki üretici ülkeler, tam kapasite ile üretim yaptıkları halde petrol talebini karşılayamamaktadır. Bu nedenle OPEC gönüllü marjinal üretici konumunda yer almaktadır. Bu konumun bir sonucu olarak petrol fiyatların üzerinde belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Solak,2012:120).

2.1.2 Vazgeçilemeyen Enerji Kaynağı: “PETROL”

Petrol gibi yenilenemeyen bir enerji kaynağının yakın ikamesinin olmaması ayrıca küresel dünya ticaretinin ve ekonomisinin petrole olan bağımlılığı göz önüne alındığı zaman bu durum petrol fiyatlarında önemli bir belirleyici olmaktadır.

Sanayi devriminden itibaren hidrokarbonların enerji kaynağı olarak kullanımını 1400 kat artmış olmasına rağmen diğer enerji kaynakları petrol kadar hayatımıza girmemektedir. 500 binden fazla ürünün üretimine doğrudan ve dolaylı olarak katılan petrol bu özelliği ile dünya imalat sektörünü kendine bağımlı kılmaktadır. Petrol elektrik ve ısı üretiminde %7'lik bir orana, ulaşım alanında %95'lik, hammadde olarak kullanımda %94'lük, tarım sektöründe ise %62'lik olan oranlara sahip olmasından dolayı bu alanlarda ki ikamesini zorlaştırmaktadır (Koşaroğlu,2016:123).

2.1.3 Üretim Maliyeti

Petrol üretim maliyetleri; arama giderleri, geliştirme giderleri, işletme giderleri gibi maliyetlerden meydana gelmektedir. Bu maliyetler üretimin yapıldığı sahanın jeolojik yapısı, kullanılması gereken teknoloji, üretim miktarı, aramanın karada ya da denizde olması gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Örneğin Ortadoğu'da üretilen petrol, Kuzey Denizi gibi bir bölgede üretilen petrole göre daha düşük bir üretim maliyetine sahip olmaktadır (Solak,2012:121).

2.1.4 Kıtlık Rantı Etkisi

Yenilenemeyen enerji kaynağı petrolün mevcut sınırlı rezervlerinin bir gün tükenmesi beklenmektedir. Bu nedenle fiyatlarının zaman içerisinde kıtlık rantı etkisi altında kalacağı yorumu yapılmaktadır (Solak,2012:121).

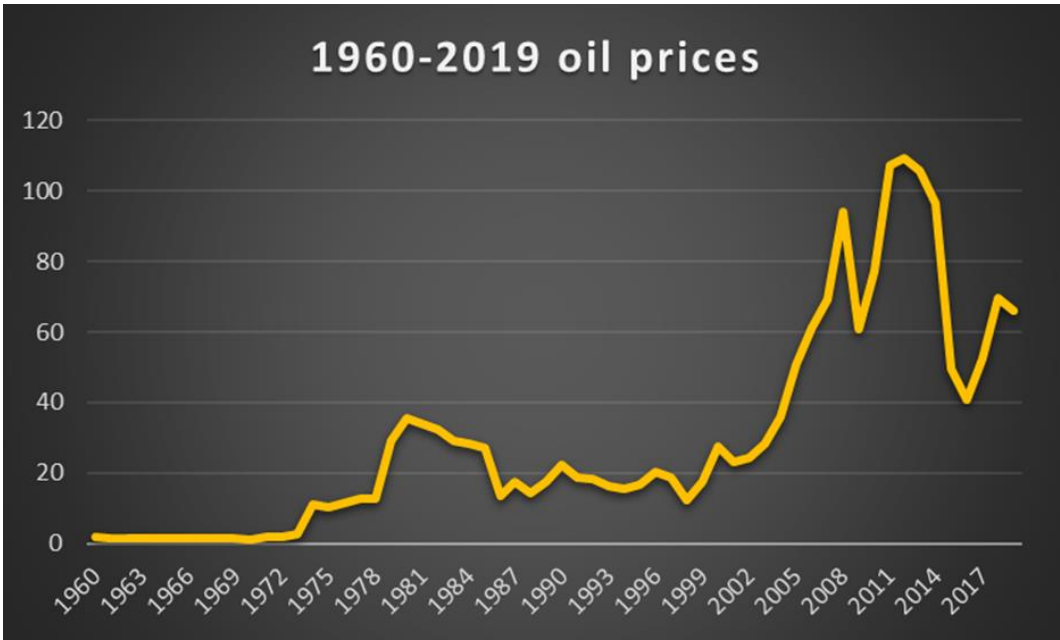
Hotelling Kuralına göre herhangi bir yenilenemeyen bir kaynağın zamanla tükendikçe, o doğal kaynağın fiyatında artış gözlenmekte, fiyatı arttıkça o doğal kaynağa olan talebin azalması beklenmektedir (Gözen,2017:471).

Kıtlık kavramı çerçevesinde bakıldığı zaman yenilenemeyen bir enerji kaynağının optimal kullanımı yönünden, fiyatının faiz oranlarıyla doğru orantılı olarak artması gerektiği; artmaması durumunda dönemler arası arbitrajın oluşacağı ifade edilmektedir (Solak,2012:121).

Dünya petrol rezervlerinde azalmalar meydana geldikçe kıtlık rantının petrol fiyatlarını yukarı yönlü etkilemesi beklentisi oluşmaktadır.

2.2 Dünyada Petrol Fiyatlarını Etkileyen Önemli Sosyo-Ekonomik Gelişmeler

Şekil 5: 1960-2019 Petrol Fiyat Değişimleri

Kaynak:(Statista, 2019)

1859 yılında Edwin Drake'in Pensilvanya'da 69 metrelik bir kuyudan ticari olarak kullanılabilir şekilde ham petrolü başarıyla üretmesiyle yeni bir çağ başlamaktadır. Kısa zaman içerisinde büyük öneme sahip olan bu enerji kaynağı yüksek fiyatlarla kendine hazır bir pazar bulmaktadır (Hamilton,2011:2).

Pensilvanya kuyularından yapılan üretim arttıkça fiyatın hızla düşmeye başladığı gözlemlenmektedir. Önlem olarak sektörde üretim kısıtlamasına gidilmekte ve üretim 1860 yılında 2 milyon varil iken 1861 yılında yarım milyon varile kadar gerilemektedir. Yaşanan bu fiyat çöküşü ilk sondaj operasyonlarının sonlanmasına sebebiyet vermektedir (Hamilton,2011:2).

1865-1899 yılları petrol fiyatlarını etkileyen bir diğer sosyo-ekonomik olaylara bakıldığı zaman endüstri evrimi ile karşılaşılmaktadır. Petrolün bulunmasıyla birlikte endüstriyel üretime dahil olması gibi yaşanan gelişmeler sonucunda dünya ekonomisinde ve üretiminde büyük gelişmeler gözlemlenmektedir. Petrol üretiminde yaşanan artış sonucunda fiyatlarda göreceli bir istikrarın söz konusu olduğu görülmektedir. Örneğin 1890-1892 yılları arasındaki dönemde ABD petrol fiyatlarında yaşanan sert bir düşüş sebebiyle tarihinin en büyük resesyonuna girmiştir (Erik,2016:131).

1900-1945 yılları incelendiğinde; petrolün yirminci yüzyılın başlamasıyla birlikte diğer yıllara göre öneminin arttığı görülmektedir. Bunun nedeni petrolün kullanım alanının artması ile açıklanmaktadır. 19.yy'da petrol kullanım alanı sınırlıyken 20.yy'da ticari ve endüstriyel ısı ve ışık

kaynağı olarak kullanılması, aynı zaman da demiryolu ve kullanımı artan motorlu taşıtlarda kullanımıyla kullanım alanının genişlemekte olduğu görülmektedir. Bu durumun petrol fiyatlarını yukarı yönlü etkilediği görülmektedir (Hamilton,2011:3).

Ayrıca bu yıllarda dünya ekonomisini derinden etkileyen önemli bir ekonomik durum olan “Büyük Buhan” yaşanmıştır. Daralan ekonomilerin davranışları sonucunda talebin azaldığı görülmektedir. Talep yetersizliği nedeniyle bu yıllarda petrol fiyatları 0,87 dolara kadar gerilediği görülmektedir (Erik,2016:131).

1956-1957 yılları arasında ise diğer bir önemli gelişme olan “Süveyş Krizi'nin” petrol fiyatlarını etkilediği görülmektedir. Mısır Devlet Başkanı Nasser, 1956 yılının temmuz ayında Süveyş Kanalı'nın kontrolünü yeniden ele geçirmek umuduyla İsrail'e karşı askeri güçlerini harekete geçirmiştir. Çatışmalar sırasında 40 adet gemi battı ve durumda günde 2 milyon varil petrolün taşındığı kanal kapanmaktaydı. Ayrıca Irak Petrol Şirketlerinin günlük yarım milyon varilinin Doğu Akdeniz'deki limanlara taşındığı boru hattı pompa istasyonları da sabote edilmektedir. Yaşanan bu kriz sonucunda dünya petrol üretiminde yaklaşık olarak %10 kadar bir azalma meydana geldiği görülmektedir (Hamilton,2011:10).

1973-1974 yılları arasında yaşanan bir başka önemli gelişme olan Yom Kippur Savaşı'nın petrol fiyatları üzerinde büyük oranda etkili olduğu görülmektedir. Suriye ve Mısır, İsrail'e karşı 6 Ekim 1973 yılında başlayan bir saldırı düzenlemiştir. 17 Ekim 1973 yılında OPEC'in Arap üyeleri, İsrail'i destekledikleri düşünülen seçilmiş ülkelere yapılan petrol ihracatına yönelik ambargo uygulamışlardır. Ambargonun bittiği 1974 yılında ham petrol fiyatlarının varil başına yaklaşık olarak 3 dolardan 12 dolara kadar yükseldiği görülmektedir(Bkz:Şekil 4) (Hamilton,2011:11).

1970 yıllarında yaşanan diğer bir önem arz eden gelişme yaşanan petrol şoku ile birlikte küresel ekonominin stagflasyon olgusu ile tanışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Petrol fiyatlarında ki bu artış hem enflasyonu yükseltmiş hem de gelişmiş ülkelerde ekonomiyi duraklatmaktadır (Erik,2016:131)

1973 yılında yaşanan Arap-İsrail Savaşı ve 1978 yılında yaşanan İran Devrimi Ortadoğu'da çalkantılı bir on yılın başlangıcı olmaktadır. İran, ülkedeki devrim sırasında üretimi ve ihracatı büyük ölçüde durdurmaktadır.1980 yılında İran-İrak arasında yaşanan savaş sonucunda Ortadoğu Bölgesi'nden petrol ihracı önemli oranda kesintiye uğramaktadır (Erik,2016:132).

1990 yılına gelindiği zaman diğer bir gelişme olan Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine Kuveyt 1994'e kadar petrol ihracatını durdurmaktadır. Bu durum sonucunda petrol fiyatları tekrar iki katına kadar yükseliş göstermektedir.

1997-2010 yılları arasına bakıldığı zaman yeni bir sanayi çağıının etkileri yoğun olarak görülmektedir. Bu yıllar arasında değişen ve gelişen teknolojiyle birlikte modern bir sanayi ekonomisine geçiş yapıldığı görülmektedir. Bu gelişim sadece yaşam standartlarında değil aynı zaman petrol endüstrisinde de büyük fark yaratmaktadır. Bu dönemlerde Çin'in dikkat çeken büyümesi ve petrol tüketiminin yüksekliği ile petrol endüstrisi için iyi bir pazar konumunda olması petrol fiyatlarını etkilemektedir.

Ayrıca “Asya Kaplanları” olarak adlandırılan Doğu Asya Ülkelerinin hızlı büyümeleri dünya petrol tüketimini ciddi oranda arttırdığı görülmektedir. Bu durum petrol fiyatlarındaki artışı tetiklemekteydi. Ancak yatırımcıların yoğun ekonomik ve finansal baskıları sonucunda petrolün fiyatı kısa süre sonra 12 doların altına düştüğü gözlenmektedir. Bu fiyat reel olarak 1972'den beri oluşan en düşük fiyat olmaktadır. Yaşanan bu durum Asya Krizi olarak adlandırılmaktadır (Hamilton,2011:19-20).

2000'li yılların başından itibaren büyüyen Amerika ve Dünya ekonomileri petrol fiyatlarını arttırmaktaydı. Bu dönemlerde değerler 1981 yılından beri en yüksek seviyesine ulaşmaktadır (Erik,2016:132).

2001 yılında gerçekleşen diğer bir önemli gelişme 11 Eylül saldırısı ve ardından gerçekleşen Irak'ın işgali, Ortadoğu'nun üretim istikrarı konusunda kaygılara yol açmaktaydı. Petrol fiyatları 2002 ve 2003 yılları arasında artış gösterirken bu yükseliş kısa ömürlü olmaktadır (Erik,2016:133).

2004 yılından sonra görülen talep artışı ve durgun arz, fiyatlarda ki istikrarlı artışın ana nedenleri arasında olmaktadır. Asya'da yaşanan üretim artışı, dalgalanan fiyat değişimleri fiyatların rekor seviyelere ulaşmasına sebep olmaktadır.2008 yılında yaşanan başka bir önemli gelişme olan küresel finansal ekonomik kriz ile birlikte fiyatlarda büyük oranda bir düşüş yaşanmaktadır.2011 yılında ise yaşanan "Arap Baharı" tüm Ortadoğu'yu etkilemiştir. Libya'da yaşanan iç savaş ise bölgenin ihracat dengesini önemli ölçüde etkileyen önemli bir süreç haline gelmektedir (Erik,2016:133).2015 yılında ise Amerika'nın ihracat oranlarının yüzyılın en yüksek seviyesine ulaştığı görülmektedir. Petrol fiyatları bu yıl 50 dolar seviyesine kadar ulaşmaktadır. OPEC'in Kasım 2015 kararları da 2015 yılı pazar fiyatlarını büyük oranda etki etmektedir.

Petrol fiyatlarının sosyo-ekonomik çevre ile karşılıklı olarak büyük etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Günümüzde her ne kadar yeni enerji kaynakları arayışı içinde olursa da gelişmiş ve gelişmemiş tüm dünya ülkelerinin petrole bağımlılığı söz konusu olmaktadır. Petrole olan bu bağımlılık petrolün fiyatında meydana gelmiş olan herhangi bir değişiklik doğrultusunda ülke ekonomilerini etkisi altına almaktadır. Petrol ithal eden ülkelerin petrol fiyatlarında ki yaşanan artışla birlikte reel milli gelir, ticaret haddi, ödemeler dengesi gibi makro ekonomik büyüklükleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Ayrıca endüstriyel olarak önemli bir konuma sahip olan enerji kaynağı petrolün fiyatının artmasıyla birlikte ülke içinde finansal krizler, işsizlik, petrol ithalatında mecburi bir azalma, yatırımlarda azalma ve yüksek enflasyon oranlarının oluşması olası bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 1973 yılında OPEC üyesi olan bazı Arap ülkelerinin batılı ülkelere uygulamış olduğu ambargonun ve 1978'de gerçekleşen İran Devrimi nedeniyle yaşanan petrol krizlerinin faturası dünya ekonomisi için ağır olduğu gözlemlenmektedir. Ülkelerin ekonomik gelişmelerini devam ettirebilmeleri ve sanayileşme hedeflerine ulaşabilmeleri için zorunlu olan enerji tüketimleri, petrol şoklarının dünya çapında ekonomik durgunlukla sonuçlanmasına sebep olmaktadır. Artan enerji maliyetleri özellikle petrol ithalatçısı gelişmekte olan ülkelerin borçlarının katlanmasına sebep olmaktadır (Gündoğan,2019:131-132).

3.BÖLGESEL OLUŞUMLAR

Dünyada Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte küreselleşme hız kazanmıştır. Küreselleşme ile birlikte dünya ekonomisinde ve uluslararası ilişkilerde bütünleşme çabaları görülmektedir. Yani bölgesel entegrasyon birleşmeleri ile bunu ifade edebilmektedir. Ülkeler, küresel karşılıklı bağımlılıktaki artıştan kaynaklanan sorunların üstesinden gelmek için genellikle ulusal düzeydeki kurumlara güvenmek zorunda olmaktadır. Ancak bununla birlikte, bölgesel düzeyde, aynı fikirde devletlerden oluşan kurumları, çok taraflı düzeydeki çok çeşitli evrensel üyelik kurumlarından fayda sağlamak genellikle daha kolay olmaktadır ve bu nedenle bölgesel bütünleşmeler tercih edilmektedir.

Bu tür bütünleşmelerin sadece gelişmiş ülkeler için verimli olabileceği düşüncesi bugüne kadar kabul görmüş olsa da günümüzde gelişmekte olan ülkelerin de giderek gelişen hizmet ve sanayi sektörüne sahip olması gerçeğinden kaynaklı, bütünleşme hareketlerinin bu ülkelerdeki ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilemesi ve ödemeler dengesi sorunlarını azaltması gibi sebeplerle tercih edildiği görülmektedir. Ekonomik bütünleşmenin amacı ekonomik olabileceği gibi politik de olmaktadır, hatta her iki amacında birlikte var olması durumu söz konusu olabilmektedir (Kaya,2017:626).

En geniş anlamıyla bölgesel bütünleşmeleri ifade edecek olursak küreselleşme ile iç içe geçmiş bir kaynaşmadır olarak tanımlanabilmektedir.

Dünyada ekonomik bütünleşmeler devletler arasında yapılan anlaşmaların kapsamına ve devletleri hangi konularda ve ne şekillerde bağladığına göre çeşitlenmektedir (Yardımcı,2014:18-20).

Ekonomik bütünleşmeler belirli amaçlara yönelik uygulamalar, politikalar ve kurumlar bütünüdür. Bir bütünleşmeden bahsedebilmek için farklı birimlerin bir araya toplanarak ortak politikalar üretmek için ortak kurumlar meydana getirmesi gerekmektedir (Özdemir,2015:33)

Ekonomik başarı ve üstünlük, bütün ülkeler için tüm alanlarda başarıya ulaşmanın birinci adımı olmaktadır. Küreselleşen dünyada devletlerin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması ile yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip çıkma, kültürel değerlerinin muhafaza edilmesinde direnç gösterebilmek de ekonomik alanda güçlü olmayı zorunlu kılmaktadır. Söz konusu olan ekonomik başarı ve üstünlük ise sadece yurt içi ekonomik faaliyetlerle sağlanacak bir durum olmadığından, uluslararası boyutlarda girişim ve ilişkilere ihtiyaç doğmaktadır. Bu noktada uluslararası örgütlere ihtiyaç duyulmaktadır.

4.OPEC

OPEC bu ekonomik birleşmelerin önemli örneklerinin içinde yer almaktadır. OPEC Irak'ın Bağdat kentinde Eylül 1960'da İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela olmak üzere beş ülke tarafından bir anlaşma imzalanarak kurulmuştur. Örgütün merkezi Viyana'dadır. Bu ülkelere daha sonra 1961 yılında Katar,1962 yılında Endonezya ve Libya,1967 yılında Birleşik Arap Emirlikleri,1969 yılında Cezayir, 1971 yılında Nijerya, 1973 yılında Ekvador, 1975 yılında Gabon, 2007 yılında Angola,2017 yılında Ekvator Gine ve 2018 yılında Kongo eklenmiştir (https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm E.T: 02.06.2019).

Örgütün şu anda 14 üyesi bulunmaktadır. Bunlar; Cezayir, Angora, Kongo, Ekvador, Ekvator Gine, Gabon, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezuela'dır (https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm E.T: 02.06.2019).

Petrol üreticisi ve ihracatçısı ülkelerin kurmuş olduğu bu örgütlenmenin amacı örgüte üye ülkelerin izledikleri petrol politikalarını düzene koyma ve birleştirmek suretiyle ihracatçılara güvenli, adil ve istikrarlı bir fiyat sağlamayı, ithalatçı ülkelere düzenli ve ekonomik petrol tedarik etmeyi ve de sektöre yatırım yapmış olan sermaye gruplarının çıkarlarını korumaktır (Kaya,2017:628).

OPEC kurucu anlaşmasının maddesinde örgütün ana amacını; “bireysel ve toplu olarak üye ülkelerin çıkarlarının en iyi şekilde korunması için petrol politikalarının birleştirilmesi ve koordine edilmesi” olarak belirtilmektedir (Demir,2008:232)

OPEC'in temel kuruluş amaçlarını kısaca özetlenecek olursa;

- Üye olan devletlerin petrol politikalarının uyumlaştırılması ve koordinasyonunun sağlanması,
- Üye olan devletlerin çıkarlarının korunması ve karının maksimize edilmesi için etkili araçların belirlenmesi,
- Petrol üreten devletlerin kazançlarını standart bir seviyede korumak,
- İthalatçı ülkelerin sürekli ve etkin bir biçimde petrol ihtiyacını karşılamak,
- Çevreye karşı duyarlı olmayı sağlamak,
- Petrol endüstrisi yatırımlarından adil kazanç elde edilmesini sağlamak,
- OPEC 'e üye olmayan devletlerle iş birliği yapmak.

OPEC'in Eylül 1960'ta Bağdat'ta petrol üreten beş gelişmekte olan ülke tarafından oluşması, dünya genelinde oluşan sömürgeciliğin son bulması ve buna bağlı olarak gelişmekte olan dünyadaki birçok yeni bağımsız devletin doğuşu ile birlikte uluslararası ekonomik ve politik uygulamalara geçiş döneminde gerçekleşmektedir (https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm E.T:06.06.2019).

OPEC'in kuruluş yıllarındaki süreç içerisinde petrol fiyatlarını başlıca petrol şirketleri belirlemekteydi. “Yedi Kız Kardeşler” olarak da adlandırılan bu şirketler, petrolünü çıkarttıkları ülkelere varil başına belirli bir ödeme yapmaktaydılar. Petrol şirketleri tarafından ülkelere ödenen bu ücret, şirketler tarafından tek taraflı olarak belirlenmekteydi. Yapılan bu ödeme, başka gelirleri olmayan ülkeler için hayati bir önem taşımaktadır (Tunçay,1999:595).

Yedi kız kardeşler diye adlandırılan büyük şirketler: Exxon,Shell, Bp, Mobil, Texaco, Gulf ve Chevron. Bu şirketler uluslararası olan şirketler kendi aralarında bir kartel oluşturmuşlardır. Petrol fiyatları petrol endüstrisinin oluşmasından OPEC'in kuruluşuna kadar bu şirketlerin elindeydi. Şuanda

da petrol fiyatları üzerindeki etkilerinin azımsanamayacak kadar çok olduğu görülmektedir (Solak,2012:121)

Bu petrol şirketleri aralarındaki rekabetten dolayı 1959 yılında üretici ülkelere yapılan ödeme fiyatlarında ortalama %10'luk bir indirim yaptılar. Böyle bir ortamda kurulan OPEC'in başlıca amacı petrol şirketlerinin uygulayacağı yeni bir fiyat indirimine karşı üretici ülkelerin gelirlerini koruma altına almak olduğu için bu konuda söz sahibi olduğu görülmektedir.

Petrol piyasasında bir dönem yaşanan bu fiyat indirimi başka firmaların da bu sektöre olan ilgisini arttırmaktadır. Serbest pazarda fiyatların bu şekilde düşmeye devam etmesi ciddi önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktaydı. Gerekli önlemlerin alınmaması halinde fiyatlar düşmeye devam edecek ve firmalar arasındaki rekabet zarar verici boyutlara ulaşmaktaydı. OPEC'in kuruluşu bu rekabet ortamının gerek firmalar gerekse petrol piyasasının geneli üzerindeki olumsuz yansımalarını azaltmak gibi bir etki yaratmaktaydı (Demir,2008:233). OPEC kuruluşu itibari ile bu piyasada gözlemlenen olumlu yansımalarının sonucu olarak üyelerinde bir artış gözlenmiş ve Katar, Endonezya, Libya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Ekvator ve Gabon OPEC'e üye olmuşlardır. Ancak Ekvator ve Gabon 1990'lı yıllarda OPEC'ten ayrılmışlardır (https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm E.T: 07.06.2019).

OPEC üyesi olan ülkelerin dışında kalan çoğu ülke imal ettiği petrolü iç piyasada tüketmektedir. OPEC üyesi olan ülkeler ise imal ettiği petrolün büyük bir kısmını ihraç etmektedir. OPEC dışında kalan üretici ülkeler tam kapasite ile üretim yaptıkları halde petrol talebini karşılayamamakta ve bu durumda OPEC üyesi ülkeler gönüllü marjinal üretici konumunda yer almaktadır. Hedeflenen fiyat düzeyinde petrol arz ve talebini dengeleyici güce sahip olmaktadır. Örneğin; OPEC fiyatları yüksek seviyede tutabilmek için petrol talebinin azalması durumunda üretimi kısarken, talebin artması durumunda üretimi arttırmamaktadır. OPEC'in bu gibi davranışları literatürde kısmi tekeli veya ölçülü kartel tanımı ile bağdaştırılmaktadır. Ancak üye ülkeler bu gibi davranışlara uyum sağlamayarak ya da sınırları aşarak OPEC kuruluşunun gücünü zedelemektedir (Buğdaycı,2016:11)

Petrol üretiminde bir kartel gücünde olan, üretimin önemli bir bölümünü sağlayan OPEC ülkelerinin petrol piyasalarındaki ilk etkisi, Ekim 1973 yılında uygulanan ambargo kararı olmaktadır. 1973 yıllarında dünya petrol üretiminin yaklaşık %50'sini gerçekleştiren OPEC ülkeleri, Suriye ve Mısır, ABD ve diğer sanayileşmiş ülkelere Yom Kippur Savaşında İsrail'e verdikleri destek dolayısıyla petrol ihracatını azaltarak ambargo koyduğu görülmektedir. Bunun etkisiyle fiyatlar 3 dolardan 12 dolar seviyesine yükselmiştir. Yaşanan bu durum, petrol ithal eden ülke ekonomilerinde ağır tahribata yol açmaktadır (Yanar,2017:75-76).

OPEC üyesi olan Arap ülkeleri petrol üretimindeki güçlerini Batılı ülkelere karşı bir silah olarak kullanmak istemektedirler. Petrol fiyatlarına uygulanan ikinci büyük zam 1979 yılında yapıldı. Uygulanan bu zam sonucunda 1969'da varili 1,84 dolar olan petrolün fiyatı 1980 yılı başlarında 34 dolara yükselmektedir. Petrol fiyatlarındaki aşırı yükselme, ithalatçı konumdaki ülkelere büyük dış ödeme açıkları ve dış borç yükü, iç ekonomilerinde stagflasyon sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan petrol ihracatçısı ülkelerin yüksek dolar rezervlerine sahip oldukları izlenmektedir. "Petrodolar" diye adlandırılan bu fonların batılı ülke ekonomilerinden çekilip OPEC ülkelerinin ekonomisine dahil olması ve bunun Batılı gelişmiş ülkelere büyük bir resesyon doğuracağı beklentisini doğurmaktadır. Ancak beklenen bu olay gerçekleşmemiştir. Çünkü OPEC ülkeleri elde ettikleri bu fonları, büyük ölçüde Batılı sermaye piyasalarında gerçekleştirdikleri yatırımlarda ve Batı'dan ithal ettikleri ürünlerin finansmanında kullanmaktadırlar. Bu durumda söz konusu fonlar Batılı ülkelerin ekonomilerinden çekilmiş olmadı (<https://www.bolgegundem.com/opec-nedir-ne-amacla-kuruldu-hangi-devletler-uyedir-174280h.htm> E.T:10.05.2019).

OPEC, 1973 yılından sonra etkinliğini kaybetmeye başlamaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden biri örgüt içindeki birliğin sağlanamaması olmaktadır. Suudi Arabistan'ın piyasada söz sahibi olmak istemesi gibi nedenler örgüt içindeki birliği zedelemektedir. Suudi Arabistan söz sahibi olma isteği doğrultusunda OPEC'in üretimi kısma kararlarını yok sayarak üretimini arttırmaktadır. Böylece arzın artmasıyla enflasyonist ortam yumuşamaya petrolün fiyatı yavaş yavaş düşmeye

başlamaktadır. Pahalıya üretim yapan işletmelerde doğal olarak kâr marjları düşmektedir (Kaya,2017:629).

Petrol fiyatlarının tekrar düşmeye başlamasının tek nedeni OPEC ülkelerinde ki birliğin bozulması veya Suudi Arabistan'ın petrol üretimini artırması değildir. Petrolün fiyatlarının yüksek seviyelere ulaşmasıyla şirketler alternatif arayışlara girmektedir. Petrolün ikamesi olan alternatif kaynakların daha ucuz ve daha karlı olduğunun görülmesi üzerine petrole olan bağlılık azalmaktadır. Kriz öncesi düşük maliyetle elde edilen petrol sayesinde yeni kaynaklara ihtiyaç duyulmamaktaydı. Yüksek fiyatlar nedeniyle ihtiyaç duyulan ve aranmaya başlayan diğer petrol yatakları ve alternatif enerji kaynakları ilerleyen süreçte Hazar Denizi, Kafkaslar ve Alaska gibi yeni kaynakların bulunmasına imkan sağlamaktadır (<https://www.bolgegundem.com/opec-nedir-ne-amacla-kuruldu-hangi-devletler-uyedir-174280h.htm> E.T:10.05.2019).

OPEC üyesi Arap devletleri kriz döneminde elde ettikleri gelirleri, yanlış olarak yorumlanabilecek yatırımlarda harcamaktaydı. Bu yanlış yatırımlar çok geçmeden limanları haddinden fazla yük gemisiyle doldurmaktaydı. Daha fazla harcamak için daha fazla üretim yapan Ortadoğu ülkeleri bunun sonucunda arz fazlasıyla karşılaşmaktadırlar (Yanar,2017:75).

Dünyada petrol üretiminde belirleyici bir role sahip olamayıp son 20 yıl içerisinde petrol fiyatlarındaki düşüşlere karşı OPEC üyesi olmayan ülkelerle birlikte hareket etme ve ortak karar alma girişimleri gündeme gelmektedir. Bu girişim düşüncesi doğrultusunda üç ortak girişimden bahsedilmektedir. 1997 yılında Güneydoğu Asya ve 1998'de Rusya'da meydana gelen finansal krizler yüzünden petrol fiyatları düşmeye başladı. Petrol fiyatları 1997 başında 25 Dolar seviyelerinden 10 dolar seviyelerine gerilemesi üzerine OPEC petrol üretimini kısma çağrısı yapmaktadır. 1999 yılı Mart ayında OPEC ve üye olmayan 4 ülke (Norveç, Rusya, Meksika ve Umman) petrol üretiminin 2,1 milyon v/g kısıtlanması konusunda anlaşmaya vardığını açıkladı. Bu kısıtlamanın 388 bin varil OPEC dışı ülkeler tarafından yapılacaktır. Rusya üretiminde %7 (100 bin v/g) kısıntıya gideceğini taahhüt etmektedir. Fakat takip eden dönemde Rusya'nın üretimi kısmak yerine arttırmaya devam ettirdiği gözlemlenmektedir (Yanar,2017:76-77).

İkinci fiyat krizi 11 Eylül saldırılarının ardından gerçekleşmiştir. Bu dönemde 36 dolar seviyesinde olan petrol 20 doların altına düştü. Bu gelişme üzerine OPEC ülkeleri üretimde 1,5 milyon v/g kısıntı yaptı. OPEC üyesi olmayan ülkelere de petrol fiyatlarındaki düşüşü önlemek için üretimlerini kısma çağrısında bulunmaktadır. O dönemde Norveç, üretiminde 100-200 bin v/g kısma taahhüdünde bulunurken, Mart 2002'de Rusya üretimde 150 bin v/g kısıntıya gitmeyi taahhüt etmektedir. Fakat takip eden altı ay içerisinde petrol üretiminde ve ihracatında 600 bin varillik bir artış gerçekleştiği gözlenmektedir. Petrol fiyatlarındaki üçüncü düşüş 2008-2009 Mortgage Krizi döneminde yaşandı. Bu dönemde fiyatlar 147 dolar seviyelerinde 39 dolara kadar gerilemektedir. OPEC Ekim 2008'de petrol üretimini 1,5 milyar varil kısıtlama kararı aldı. O dönemde üç OPEC toplantısına katılan Rusya, petrol üretiminde kısıntıya gidilmesi gerekliliğini belirtmiş, ancak bir taahhütte bulunmadığı görülmektedir (Yanar,2017:77).

Sonuç olarak, 2009'da Rusya'nın deniz aşırı ülkelere yaptığı petrol satışında 700 bin v/g bir artış yaşanmaktadır. Dünya ekonomisindeki durgunluk petrol talep artış hızını düşürürken, petrol arzındaki artış küresel arz fazlasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Küresel arz fazlasının azaltılmak istenmesi, hangi ülkenin ne kadar üretimini kısması gerektiği konusunda bir anlaşmazlığı da beraberinde getirmektedir. Özellikle uygulanan ambargo sonrasında İran'ın petrol üretimini günlük 4 milyon varil düzeyine çıkarma isteği ve ABD'deki petrol üreticilerinin üretimlerini artırma ihtimali, ortak anlaşmaların sağlanmasının gecikmekte olduğu görülmektedir. 171. OPEC toplantısı ile OPEC petrol üretiminde 1,2 milyar varillik bir kısıntıya gitme kararı alınmıştır. Bunun yanında OPEC üyesi olmayan ülkeler de üretimlerini 558 bin varil azaltacaklarını taahhüt etmekteydiler. Bu ortak anlaşma petrol fiyatları üzerinde olumlu etkiye bulunurken, bu sürecin ne kadar sürdürülebilir olduğu önemli olmaktadır. Üretimi azaltma anlaşmasının petrol fiyatlarının artmasıyla birlikte petrol ihraç eden ülkelerin gelirlerinde bir artış yaratması beklenmektedir. Ancak son bir yıldır gerçekleşen küresel arz fazlası bu etkinin gerçekleşme süresini biraz geciktirebileceği düşünülmektedir. Diğer bir sorun

ülkelerin taahhütlerini ne kadar yerine getireceklerine ilişkindir. Daha önceki yapılan birçok anlaşmada hem OPEC hem de OPEC dışı ülkeler kotaları aşma ve uyum göstermeme eğiliminde olmuşlardır. Bu nedenle anlaşmanın uygulanabilirliği tartışmalı olmaktadır. Bir diğer sorun ise dünyadaki diğer petrol ihraç eden ülkelerin davranışlarının nasıl olacağına ilişkindir. Anlaşma sağlayan ülkeler küresel petrol üretiminin %60'ını gerçekleştirmektedir. Geriye kalan %40'ını gerçekleştiren ülkelerin (ABD, Kanada, Norveç, Brezilya) üretim kararları önem arz etmektedir. Özellikle son yıllarda petrol üretiminde büyük bir ilerleme kaydeden ABD'de kaya gazı üreticilerinin fiyatlardaki artışlarla birlikte üretimlerini arttırmaları ve petrol piyasasında pay kapma yarışının hızlanması beklenmektedir (Yanar,2017:77).

SONUÇ

Ekonomik kalkınma ve büyüme sürecinin vazgeçilmez enerji kaynaklarından olan petrol, bahsedilen bu süreçte pek çok ülkenin önemli gelişmeler kaydetmesinde ve bazı ülkelerin de finansal krizler ile karşılaşmasına neden olmuştur. Küresel üretim açısından hammadde, ara malı ve enerji kaynağı işlevlerini yerine getirme bakımından önemli bir yere sahip olan petrolün fiyatlarındaki dalgalanmalar günümüz ekonomilerini önemli ölçüde etkilemektedir. Petrol fiyatları, serbest piyasada arz-talep dengesi temelinde oluşmaktadır. Fakat, kısa ve uzun dönemde arz-talep dengesini, dolayısıyla fiyatları etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Kısa dönemde etki eden faktörlerin kalıcı olmadığı düşünüldüğünde, petrol fiyatlarını öngörebilmek için fiyatlara etki eden temel ya da yapısal faktörlere bakılmasının daha doğru olduğu söylenilebilir. Petrol endüstrisi; petrolün ilk kez ticari üretiminin yapılmasından 1973 yılı birinci petrol krizine kadar büyük petrol şirketlerinin yönetiminde olmuştur. Bu dönemde petrol arzı miktarında ve petrol fiyatlarında bu büyük şirketlerin etki derecesi yüksektir. 1973 yılından sonra OPEC'in yükselişe geçmesiyle birlikte petrol piyasasının üzerinde hakimiyeti hissedilmektedir. Ancak OPEC kuruluşunun homojen olmayan yapısı dolayısıyla petrol piyasası üzerindeki etkisinin düşük bir seviyede olduğu gözlemlenmektedir. OPEC kuruluşunun amacı örgüte üye ülkelerin izledikleri petrol politikalarını düzene koyma ve birleştirmek suretiyle ihracatçılara güvenli, adil ve istikrarlı bir fiyat sağlamayı, ithalatçı ülkelere düzenli ve ekonomik petrol tedarik etmeyi ve de sektöre yatırım yapmış olan sermaye gruplarının çıkarlarını korumaktır. Bu amaç doğrultusunda hareket eden OPEC çeşitli ambargo ve fiyat düzenlemeleri ile ülke ekonomilerini önemli düzeyde etkilemektedir.

Petrol piyasasındaki dalgalanmalar sadece OPEC ülkeleri ve kararları doğrultusunda değil aynı zamanda petrol ithal eden ülkeler ve dünyada enerji kaynaklarındaki değişim ve gelişimlerden de kaynaklanmaktadır. Amaçları doğrultusunda bu değişim ve gelişmeleri takip etmesi ve bu durumlara göre politikalar üretmesi gereken OPEC kuruluşunun, kuruluşun içinde sağlanmayan tek vücut olabilme özelliğinden dolayı yeterli etkinlik göstermediği gözlemlenmektedir.

KAYNAKLAR

- ATMAN, S. (2006). Ekonomi Politik Denge Petrol Fiyatları. *Güvenlik Stratejisi Dergisi*.
- DEMİR, İ. (2008, ARALIK). Opec:Güçlü Bir Kartel. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(18), 231-246.
- EMEKLİER, B., & ERGÜL, N. (2010). Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri:Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik. *Bilge Stratejisi*, 2(3), 59-86.
- GÖZDEN, M. (2017). Enerji Kaynaklarının Tükenebilirliğinin Ekonomik ve Finansal Açıdan İncelenmesi. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 3(4), 465-483.
- GÜNDOĞAN, H., & TOK, D. (2019). Petrole Bağımlı Ülkelerde Petrol Fiyatlarının Sanayi Üretimine Etkisi: Panel Nedensellik Çalışması. *Ege Akademik Bakış*, 19(1), 131-140.
- Hamilton, J. D. (2011). Historica Oil Shocks. *National Bureau of Economic Research*, 2-51.
- KABLAMACI, B. (2011). *Petrol ve Ekonomi*. İstanbul: Derin yayınları.
- KAYA, H. E. (2017, Mart). Uluslararası Örgütlerin İşlevleri:OPEC Örneği. *III. IBANESS Kongreler Serisi*, (s. 624-630). Edirne.

Linkdln. (2019, mayıs). Linkdln Slade Share: https://www.slideshare.net/cedric_cedric/ham-petrol-fiyatlarabugdayci?next_slideshow=1 adresinden alındı

Organization of the Petroleum Exporting Countries. (2019, Mayıs 31). https://www.opec.org/opec_web/en/index.htm adresinden alındı

ÖZDEMİR, H. (2015). *Avrupa Mantığı Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

ÖZTÜRK, S., & KILIÇ, N. Ö. (2018, Nisan). Petrol Fiyatları ve İktisadi Büyüme:OECD Ülkeleri Üzerine Bir Analiz. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 138-149.

SOLAK, A. O. (2012). Petrol Fiyatlarını Belirleyici Faktörler. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 117-124.

Statista. (2019, Temmuz 07). <https://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opec-crude-oil-prices-since-1960/> adresinden alındı

Türkiye Petrolleri. (2018). *2017 Yılı Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu*. İstanbul.

www.bolgegundem.com. (2019, 05 10). <https://www.bolgegundem.com/opec-nedir-ne-amacla-kuruldu-hangi-devletler-uyedir-174280h.htm> adresinden alındı

YALÇIN ERİK, N., & KOŞAROĞLU, Ş. M. (2016). Tarihsel Süreç Boyunca Değişen Petrol Fiyatları :Şeyl Gazı Etkisi ve Bazı Öngörüler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 123-131-132-133.

YANAR, R. (2017). Opec ve Petrol Fiyatları. *Ortadoğu*, 9(78), 74-77.

YARDIMCI, P. (2014). *Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*. ANKARA: Detay yayıncılık.

YERGİN, D. (1999). *Petrol*. (K. TUNÇAY, Çev.) ANKARA: İŞ BANKASI YAYINLARI.